

GAMYBINIŲ ATSARGŲ EFEKTYVESNIO NAUDOJIMO PROBLEMS

R. LASKOVIENE

Sprendžiant TSKP XXVII suvažiavimo išskeltus uždavinius, būtina pervesti ekonomiką į intensyvinimo kelią, taupiai naudoti materialinius išteklius, išaiškinti papildomus materialinių išteklių šaltinius. Visuomeninės gamybos plėtotė dabar rodo, kad lėtai mažėja žaliavų, medžiagų ir kitų materialinių išteklių imlumas pramonės gamybos sąnaudose. 1983 m. respublikos pramonės produkcijos gamybos sąnaudose materialinių išteklių lyginamasis svoris (su pagrindinių fondų amortizacija) sudarė apie 82,3%. Jeigu remsimės tuo, kad bendra materialinių išteklių apimtis, sunaudota respublikos liaudies ūkyje 1983 m., sudarė — 10 289,1 mln. rb faktiškai galiojusiomis kainomis, tai, šias išlaidas sumažinę tik vienu nuošimčiu, gautume daugiau kaip 102 mln. rb metinę materialinių išteklių ekonomiką, o tai yra svarbus rezervas tiek produkcijos, tiek nacionalinių pajamų apimčiai didinti. Socialistiniame liaudies ūkyje slypi didžiulės galimybės materialinėms sąnaudoms mažinti pačioje gamyboje. Tai galima pasiekti gerinant, tobulinant įrengimų, aparatų, mašinų, prietaisų, gaminių konstrukciją, mažinant jų gabaritus ir svorį, naudojant pažangesnę technologiją, panaudojant geresnės kokybės medžiagas, taikant natūralių medžiagų pakaitalus, geriau ir komplektiškiau naudojant medžiagas, tobulinant šakinę liaudies ūkio struktūrą, įgyvendinant kitas gamybos organizavimo ir valdymo priemones.

Viena iš svarbių priemonių materialiniams ištekliams taupiai naudoti, medžiagų imlumui mažinti turi pramonės produkcijos rodiklių peržiūrėjimas ir kai kuris jų pakeitimas. Anksčiau naudotas pramonės bendrosios produkcijos rodiklis, pagal kurį buvo matuojama gamybos apimtis, skaičiuojamas darbo našumas, fondogrąža bei kiti ekonominiai rodikliai, skatino didinti medžiagų imlumą gaminant brangesnes produkcijos rūšis. Naujo pramonės produkcijos vertinio rodiklio — normatyvinės grynosios produkcijos įvedimas užkerta kelią produkciją skirstyti į naudingą ir ne-naudingą gamintojams ir tuo pačiu šis rodiklis neorientuoja gamintojų į materialinių sąnaudų didinimą, siekiant išplėsti, padidinti pramonės gamybos apimtį.

Be tiesioginio medžiagų, žaliavų, kuro, energijos taupymo gaminant produkciją, labai aktualu išaiškinti ir kitus išteklių šaltinius, kurie padeda taupiau naudoti materialinius išteklius ypač siekiant sumažinti jų trūkumą. Kaip nurodė draugas M. Gorbačiovas politiniame pranešime TSKP XXVII suvažiavimui, „... reikia maksimaliai mobilizuoti visus mūsų rezervas. Ir protingiau bus pradėti nuo tų, kurie nereikalauja didelių sąnaudų, bet duoda greitą ir apčiuopiamą efektą. Kalbu apie organizacinius-ekonominius ir socialinius-psichologinius veiksnius, geresnį surkuto gamybinio potencialo naudojimą... neūkiškumo įveikimą“ (1; p. 42). Vienas iš tokių rezervų — tai teisingas materialinių išteklių atsargų valdymas. Daugelis įmonių turi žymiai daugiau negu numatyta pagal normatyvus žaliavų, medžiagų, kuro, ypač metalo, kai tuo tarpu jų trūksta kitiems.

Visuomeninio darbo pasidalijimo sąlygomis ryšys tarp gamybos ir vartojimo pasireiškia netiesioginiu būdu. Ir čia iškyla būtinybė turėti tarpinę grandį, kuri gamybą susietų su vartojimu. Tokia tarpinė grandimi yra paskirstymo ir mainų bei cirkuliacijos procesas. Cirkuliacijos proceso dėka pagamintas produktas pateikiamas vartotojams. Taigi visuomeninio darbo pasidalijimas ir sąlygoja materialinių išteklių atsargų susidarymą. Materialinių išteklių atsargas galima apibūdinti įvairiais požymiais: absoliutiniais ir santykiniais skaičiais, jų išsidėstymu teritoriniu požiūriu, jų pasiskirstymu pagal buvimo vietą — cirkuliacijos ir gamybos sferoje ir pan. Kita vertus, visuomeninio darbo pasidalijimas padeda vis giliau specializuoti gamybą, o tai savo ruožtu priveda prie to, kad produkcijos gamybos laikas ir ritmas nesutampa su jos vartojimo laiku ir ritmu. Dėl to didėja rinkos sferos, o kartu ir vartojimo centrų vaidmuo. Šį procesą dar paaštrina bei pagilina teritoriniai nuotoliai nuo gamybos centrų.

Dar K. Marksas, pirmasis nagrinėdamas kapitalistinio ūkio vystymosi bei darbo pasidalijimo dėsningumus, nurodė materialinių išteklių atsargų susidarymo būtinumo ir pasireiškimo formas. Jis pažymėjo, kad kapitalistinėje visuomenėje materialinių išteklių atsargos yra susiskirsčiusios į gamybinį kapitalą, prekinį kapitalą ir individualias vartojimo atsargas.

Socialistinio ūkio sąlygomis materialinių išteklių atsargos pasireiškia gamybinių-apyvartinių fondų, cirkuliacijos fondų bei valstybinių rezervų forma. Išvardytos atsargų formos socializmo sąlygomis tik šiek tiek sutampa su kapitalistinio ūkio atsargų formomis, tačiau kaip ir prekiniai piniginiai santykiai jos turi visai naują turinį. Jeigu imsime gamybos priemonių atsargas, tai socialistiniame ūkyje jos sudaro dalį visaliaudinės nuosavybės, jos formuojamos veikiant socialistinio gamybos būdo ekonominiams dėsniams. Kaip žinoma, didžioji dalis gamybos priemonių atsargų yra įmonių vartotojų ir statybinių organizacijų sandėliuose ir užtikrina pramonės gamybos bei statybinės veiklos nepertraukiamą procesą — tai gamybinės atsargos. Kita materialinių išteklių atsargų grupė — prekinės (realizacinės) atsargos — tai gamybos priemonių atsargos, esančios cirkuliacijos sferoje. Šios atsargos skirstomos į gatavas produkcijos atsargas, transportines atsargas, arba atsargas kelyje, atsargas aprūpinimo ir realizavimo organizacijų bazėse, sandėliuose bei parduotuvėse. Didėjant gamybos mastams, siekiant užtikrinti visą nepertraukiamą gamybos ir re-produkcijos procesą, metai iš metų didinamos materialinių išteklių atsargos. Ir tai yra dėsningas reiškinys. Tačiau, kaip rodo praktika, materialinių išteklių atsargų dalis atitraukiama nuo tiesioginio jų dalyvavimo gamybos procese, o taip neturėtų būti, nes tobulėjant materialinio techninio aprūpinimo organizavimui ir planavimui, pritaikius naujas tiekimo formas, materialinių išteklių atsargų augimo tempai turėtų atsilikti nuo gamybos apimties augimo tempų.

Kaip minėjome, materialinių išteklių atsargos yra glaudžiai susijusios su gamybinių įmonių ūkine veikla. Ekonomiškai pagrįsti optimalūs materialinių išteklių atsargų kiekiai ne tik užtikrina savalaikį ir kokybišką gamybinių užduočių įvykdymą pagal produkcijos apimtį ir asortimentą, bet ir stiprina įmonių finansinę būklę. Tuo tarpu viršnormatyvinės materialinių išteklių atsargos, ypač tos, kurios neatitinka įmonės poreikių dėl gamybos profilio, produkcijos asortimento pakeitimo, sunkina tokių įmonių finansinę būklę, lėtina apyvartinių lėšų apyvartumą. Dabar materialinių išteklių atsargos sudaro pagrindinę materialinių apyvartinių lėšų dalį. Jeigu imsime mūsų respublikos liaudies ūkio apyvartinę lėšas, tai prekinėms materialinėms vertybėms 1983 m. teko — 75,8%. Jeigu imsime 1983 metų materialines apyvartines lėšas pagal liaudies ūkio šakas, tai LTSR CSV duomenimis, pramonėje jų buvo 31,8%, statyboje — 14,6%, žemės ūkyje — 12,5%, o materialiniame techniniame aprūpinime — 6,0% ir kitose liaudies ūkio šakose (ryšiuose, paruošose, transporte, prekyboje ir kt.) — 35,1% visų respublikos liaudies ūkio materialinių apyvartinių lėšų.

Lietuvos TSR liaudies ūkio materialinių apyvartinių lėšų struktūrą pagal atskiras liaudies ūkio šakas parodo 1 lentelėje pateikti duomenys.

Analizuojant 1975—1983 metų respublikos liaudies ūkio apyvartinės lėšas, iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad prekinėms materialinėms vertybėms atitinkamai teko 76,8, 79,4 ir 75,8% visų apyvartinių lėšų, o tai didžiulės žaliavų, medžiagų ir kitų materialinių vertybių atsargos, nebaigtos gamybos ir statybos likučiai, transportuojamos materialinės ver-

1 lentelė

**Materialinių apyvartinių lėšų struktūra Lietuvos TSR
pagal atskiras liaudies ūkio šakas
1975—1983 metais**

	Metal		
	1975	1980	1983
Visos apyvartinės lėšos:	100,0	100,0	100,0
iš to skaičiaus:			
Materialinės apyvartinės lėšos	76,8	79,4	75,8
Materialinės apyvartinės lėšos iš viso	100,0	100,0	100,0
iš to skaičiaus			
Pramonėje	31,5	31,5	31,8
Statyboje (rangovinėse organizacijose)	17,1	18,0	14,6
Žemės ūkyje	12,5	12,1	12,5
Materialiniame techniniame aprūpinime	6,0	6,2	6,0
Kitose liaudies ūkio šakose	32,9	32,9	35,1

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų statistikos leidi

tybės, taip pat išsiūsta produkcija, kurią pirkėjai atsisako apmokėti. Žinant, kad mūsų respublikoje materialinės apyvartinės lėšos 1983 m. pabaigoje sudarė 4831,3 mln. rb, tai sumažinus jas tik 1% būtų gautas 48,3 mln. rb ekonominis efektas. Šiam ekonominiam efektui pasiekti būtina spartinti apyvartinių lėšų apyvartumą. Apyvartinių lėšų apyvartumo spartinimui didelės įtakos turi valdymo mechanizmo tobulinimas, žinybinių barjerų šalinimas, gamybos, statybos, materialinio aprūpinimo planavimo tobulinimas ir ypač tiekiamų drausmės stiprinimas. Tai pabrėžė draugas M. Gorbačiovas politiniame pranešime XXVII suvažiavimui: „Mes negalėsime pasiekti to, kas numatyta, jeigu neužtikrinsime planavimo ir tiekimo tvarkos, nesudarysime reikiamų rezervų, visose grandyse nepadidinsime materialinės atsakomybės už nedrausmingumą ir broką“ (1, p. 43).

Didelę dalį mūsų respublikos materialinių apyvartinių lėšų sudaro gamybinės atsargos. Jų būklę respublikos liaudies ūkyje 1975—1983 metais parodo duomenys, pateikti 2 lentelėje.

Gamybinės atsargos respublikos liaudies ūkyje 1983 m. palyginti su 1975 m. gamybinėmis atsargomis padidėjo net 72,2%, o nacionalinės pajamos ir bendras visuomeninis produktas per tą patį laikotarpį padidėjo atitinkamai tik — 33,3 ir 34,5%. Toks neracionalus gamybinių atsargų didėjimas gerokai sumažino jų efektyvumą. 1975 m. vienam gamybinių atsargų rubliui teko 4,4 rb nacionalinių pajamų ir 11 rublių bendro visuomeninio produkto, o 1983 m. atitinkamai tik 3,3 ir 8,2 rb. Toks akivaizdus gamybinių atsargų efektyvumo mažėjimas rodo, kad respublikoje dar nepakankamai gerai normuojamos ir valdomos materialinių išteklių atsargos, gamybinių atsargų efektyvumo klausimas ypač aktualus dabar, kai sutinkamai su partijos ir vyriausybės nutarimais siekiama kuo taupiau naudoti turimus materialinius išteklius bei išaiškinti papildomus jų rezervus. Lietuvos Komunistų partijos CK pirmasis sekretorius P. Griškevičius pranešime Lietuvos Komunistų partijos CK XII plenumo nurodė: „Kitas neūkiškas pažiūros į materialinius ir žaliavų išteklius pavyzdys — tai nor-

**Gamybinės atsargos
Lietuvos TSR liaudies ūkyje
1975—1983 metais**

	Matavimo vnt.	Metai		
		1975	1980	1983
Materialinės apyvartinės lėšos iš to skaičiaus:	%	100,0	100,0	100,0
Gamybinės atsargos	%	40,2	42,0	43,0
Gamybinių atsargų dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	131,2	172,2
Nacionalinių pajamų dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	112,0	133,3
Bendro visuomeninio produkto dinamika pa- lyginti su 1975 m.	%	100,0	118,0	134,5
Nacionalinių pajamų tenka vienam gamybinių atsargų rubliui	rb	4,4	3,7	3,3
Bendro visuomeninio produkto tenka vienam gamybinių atsargų rubli	rb	11,0	9,8	8,2

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų statistikos lei

matyvus viršijančios gamybinės atsargos, kurios respublikoje sudaro beveik 80 milijonų rublių. . . Įtraukti jas į ūkinę apyvartą — pirmiausia respublikos Valstybinio materialinio techninio tiekimo komiteto pareiga“ (5, p. 2).

Nepertraukiamam gamybos procesui užtikrinti būtinos ne bendrai materialinių išteklių atsargos, o konkrečių produkcijos rūšių, reikalingo asortimento, geros kokybės medžiagų atsargos. Įmonėse vartotojose dažnai sukauptama medžiagų, žaliavų atsargos, kurios, pasikeitus gamybos apimčiai ar gaminamos produkcijos asortimentui, pasidaro nereikalingos, viršnormatyvinės atsargos. Tuo tarpu kitoms įmonėms tų medžiagų trūksta, nes tiekėjai dažnai pažeidžia sutartinius įsipareigojimus tiekti produkciją nustatytais terminais ir reikiamo asortimento. Tiekimo drausmę pažeidžia ir respublikos įmonės, tai nurodė draugas P. Griškevičius savo kalboje Lietuvos Komunistų partijos XIX suvažiavimui: „Ne visose liaudies ūkio šakose ir darbe kolektyvuose pavyko deramai pagerinti sutarčių laikymosi drausmę. . . įmonės penkmečio metais nuolat žlugdė produkcijos tiekimo pagal sutartis įsipareigojimus“ (2, p. 8, 9). Be abejo, toks tiekimo planų vykdymas turėjo neigiamos įtakos gamybinių atsargų formavimui respublikoje. Mūsų nuomone, būtina gerokai padidinti produkcijos tiekimo pagal sutartis reikšmę materialiai skatinant atsakingus darbuotojus, o tie darbuotojai, dėl kurių kaltės buvo neįvykdytas tiekimas 100% pagal sutartis, turi būti depremijuojami. Tuo klausimu LKP CK pirmasis sekretorius draugas P. Griškevičius kalboje LKP XIX suvažiavimui pažymėjo: „Ypač svarbu žūt būt pasiekti, kad būtų drausmingai, tiksliai vykdomos produkcijos tiekimo sutartys“ (2, p. 9).

Viršnormatyvines materialinių išteklių atsargas įtraukti į ūkinę apyvartą trukdo dar ir tai, kad daug medžiagų, žaliavų, prietaisų ir pan. atsargų greitai pasensta fiziškai ar morališkai, tampa nekokybiškomis ir tokias atsargas realizuojant susidaro sunkumų. Pavyzdžiui, cementas, įvairi chemijos pramonės produkcija, maisto prekės, elektrotechnikos pramonės produkcija (automobiliniai, stacionariniai ir kt. akumuliatoriai fiziškai pasidaro netinkami naudoti per 2 metus, sausi elementai — per 3,6 mėn., įvairios lempos — per 0,5—1 metus), įvairūs prietaisai ypač greit pasensta morališkai.

Lietuvos TSR valstybinio materialinio techninio tiekimo komiteto materialinio aprūpinimo organizacijos atlieka didelį darbą išaiškindamos virš-

normatyvines ir nereikalingas medžiagas, susikaupusias pas įmones vartotojas, bet dėl anksčiau minėtų priežasčių ne visas jas įtraukia į liaudies ūkio apyvartą. Tai matyti iš 3 lentelėje pateiktų duomenų.

Iš pateiktų 3 lentelėje duomenų matome, kad 1980—1985 metais visų išaiškintų elektrotechninės produkcijos viršnormatyvinių ir nereikalingų atsargų realizuota atitinkamai tik 44,2, 43,6, 45,3 ir 46,2%. Gamybos priemonių atsargos, praradusios savo vartojamąją vertę, pamažu nurašomos

3 lentelė

**Viršnormatyvinės ir nereikalingos elektrotechninės
produkcijos atsargos Lietuvos TSR liaudies ūkyje
1980—1985 metais**

Metai	Iš viso viršnormatyvinės ir nereikalingos elektrotechninės produkcijos atsargos	Iš to skaičiaus		Iš viso realizuota	
		viršnormatyvinės atsargos	nereikalingos atsargos	tūkst. rb	%
1980	6787,5	4087,5	2700,0	3000,0	44,2
1981	4658,0	3108,0	1550,0	2030,9	43,6
1982	7830,0	4712,0	3118,0	3547,0	45,3
1985	5672,0	3852,0	1820,0	2620,6	46,2

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų LTSR valstybinio materialinio techninio komiteto duomenimis.

į įmonių nuostolius. Dėl to didėja gaminamos produkcijos savikaina, mažėja pelnas, blogėja įmonių finansinė būklė. Tai visiškai nesiderina su Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės vykdoma visuomeninės gamybos efektyvumo didinimo politika. Todėl atsizvelgiant į materialinių išteklių atsargų geresnio naudojimo svarbą, siekiant, kad įmonėse nesusidarytų viršnormatyvinės atsargos, tikslinga gerokai padidinti palūkanų normą už suteiktus kreditus viršnormatyvinėms atsargoms.

Nemaža gamybinių atsargų dalis yra respublikos pramonės įmonėse. Jų dinamiką ir efektyvumą parodo 4 lentelės duomenys.

4 lentelė

**Gamybinių atsargų dinamika ir efektyvumas
Lietuvos TSR pramonėje
1975—1983 metais**

	Matavimo vnt.	Metai		
		1975	1980	1983
Gamybinių atsargų dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	135,7	177,0
Pramonės produkcijos dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	126,0	153,6
Pramonės produkcijos tenka vienam gamybinių atsargų rubliui	rb	12,0	10,8	10,4
Nacionalinių pajamų, sukurtų pramonėje, tenka vienam gamybinių atsargų rubliui	rb	3,5	3,4	3,4

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų statistikos leidiniais.

1980—1983 m. gamybinės atsargos respublikos pramonėje palyginti su 1975 metų atsargomis atitinkamai padidėjo 35,7 ir 77,0%, o per tą patį laikotarpį pramonės produkcija atitinkamai padidėjo tik 26 ir 53,6% ir nacionalinės pajamos, sukurtos pramonėje, atitinkamai padidėjo tik 43,6 ir 70,3%. Ryšium su tuo taip pat sumažėjo gamybinių atsargų pramonėje efektyvumas. 1975 m. vienam gamybinių atsargų rubliui teko 12 rb pra-

monės produkcijos ir nacionalinių pajamų, pagamintų pramonėje,— 3,5 rb, o 1983 m. atitinkamai — 10,4 ir 3,4 rb. Šie rodikliai akivaizdžiai rodo, kad respublikos pramonėje gamybinės atsargos didėja daug sparčiau negu pramonės produkcija ir nacionalinės pajamos, mažėja jų efektyvumas. Pateikti duomenys rodo, kad pramonėje yra nemaža rezervų materialinių išteklių atsargoms mažinti. Vadinasi, būtina pagerinti jų planavimą, valdymą ir nukreipti tas reikalingas medžiagas, žaliavas produkcijos gamybos apimčiai didinti.

Nemaža dalis gamybinių atsargų tenka statybų rangovinėms organizacijoms. Jų dinamiką parodo 5 lentelėje pateikti duomenys.

5 lentelė

Gamybinių atsargų dinamika ir efektyvumas
Lietuvos TSR statyboje (rangovinėse organizacijose)
1975—1983 metais

	Matavimo vnt.	Metai		
		1975	1980	1983
Gamybinių atsargų dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	130,4	148,5
Kapitalinių įdėjimų apimtys dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	104,4	134,0
Nacionalinių pajamų, sukurtų statyboje, dinamika palyginti su 1975 m.	%	100,0	101,7	120,2
Kapitalinių įdėjimų apimtys (rb), tenkanti vienam gamybinių atsargų rubliui	rb	9,9	7,9	9,0
Nacionalinių pajamų, sukurtų statyboje, tenka vienam gamybinių atsargų rubliui	rb	4,4	3,3	3,6

Lentelė sudaryta remiantis atitinkamų metų statistikos leidiniais.

Respublikos statybose (rangovinėse organizacijose), kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, 1975—1983 m. gamybinių atsargų augimo tempai gerokai pralenkia kapitalinių įdėjimų ir nacionalinių pajamų, sukurtų statyboje, augimo tempus. Gamybinės atsargos analizuojamu laikotarpiu padidėjo 48,5%, o kapitaliniai įdėjimai ir nacionalinės pajamos, sukurtos statyboje, padidėjo atitinkamai tik — 34,0 ir 20,2%. Toks gamybinių atsargų didėjimas ypač atsiliepė jų efektyvumui. Dėl to sumažėjo kapitalinių įdėjimų ir nacionalinių pajamų kiekis, tenkantis vienam rubliui gamybinių atsargų. 1975 m. kapitalinių įdėjimų gamybinių atsargų statyboje vienam rubliui teko 9,9 rb, nacionalinių pajamų, sukurtų statyboje,— 4,4 rb, o 1983 m. atitinkamai kapitalinių įdėjimų — 9,0 ir nacionalinių pajamų — 3,6 rb. Šie rodikliai parodo nepakankamą darbą organizuojant gamybinių atsargų normavimą ir valdymą statyboje (rangovinėse organizacijose).

Pateikta gamybinių atsargų analizė respublikos pramonės įmonėse ir statybinėse organizacijose akivaizdžiai parodo, kad iki šiol dauguma įmonių materialinio aprūpinimo klausimus sprendė siekdamos kuo daugiau apsirūpinti atsargomis, o mažai pasinaudodavo naujomis, pažangiomis materialinio aprūpinimo formomis. Daugumoje įmonių yra sukauptos gana didelės gamybinės atsargos, tačiau jos yra nepatenkinamos struktūros, t. y. vienu medžiagų yra per didelės atsargos, o kitų medžiagų trūksta. Taigi įmonės, turėdamos dideles gamybines atsargas, bet neatitinkančias produkcijos asortimento, ne visuomet užtikrina nepertraukiamą gamybos procesą, ne visada išvengia įrengimų ir darbininkų prastovėjimo nuostolių. Geriausių įmonių gamybinės veiklos patirtis rodo, kad gamybos neper-

traukiamą procesą užtikrina ne didelės gamybinės atsargos, o tiekimų patikimumas. Tiekimų patikimumą ir kompleksiškumą turi užtikrinti tiekimų drausmės stiprinimas ir racionalių materialinio aprūpinimo formų vystymas.

Politiniame pranešime TSKP XXVII suvažiavimui drg. M. Gorbačiovas pabrėžė, kad: „Valstybinio materialinio techninio tiekimo komiteto uždavinys — aktyviai padėti užmegzti tiesioginius ilgalaikius gamintojų ir vartotojų ryšius sutarčių pagrindu, stiprinti tiekimo drausmę. Reikia plėsti didmeninę gamybos priemonių prekybą“ (1, p. 37).

Dabar materialinio aprūpinimo organizacijos plačiai vysto naujas, racionalias materialinio aprūpinimo formas — ilgalaikius tiesioginius ryšius tarp tiekėjų ir vartotojų, garantuotą kompleksinį aprūpinimą, didmeninę prekybą. Materialinio aprūpinimo organai produkciją iš savo bazių, sandėlių, parduotuvių pristato vartotojams pagal iš anksto suderintus grafikus — centralizuotu būdu. Tiek sutartinių įsipareigojimų drausmės stiprinimas, tiek naujų, pažangių tiekimo formų taikymas priartina tiekimo momentą prie patiektų medžiagų panaudojimo gamybos procese momento ir tuo būdu materialinį aprūpinimą daro patikimesnį, sudaro objektyvias sąlygas gamybinėms atsargoms mažinti.

Didelės įtakos gamybinių atsargų apimčiai turi materialinio aprūpinimo planavimo gerinimas.

Planuodamos poreikius, dar daugelis įmonių padidina užsakomų materialinių išteklių kiekius. Tai irgi turi įtakos didelės apimties atsargų sudarymui.

Gamybinių atsargų normos priklauso nuo medžiagų sunaudojimo per dieną ir tiekimo intervalo trukmės. Ne paslaptis, kad daugelis įmonių planuoja daug ilgesnius tiekimo intervalus, o tai savo ruožtu taip pat didina gamybinių atsargų apimtį.

Gamybinių atsargų normą, kaip žinome, sudaro einamoji atsarga, skirta nepertraukiamai gamybai aprūpinti tarp dviejų gretimų medžiagos tiekimų, paruošiamoji atsarga, skirta gautai medžiagai priimti pagal kiekį ir kokybę bei paruošti gamybiniam vartojimui, ir draudimo atsarga, skirta gamybai aprūpinti sutrikus planiniams medžiagos tiekimams.

Kadangi planinių tiekimų įvykdymą garantuoja sudarytos tarp tiekėjų ir vartotojų sutartys, tai tas sutartis pažeidus, įmonės aprūpina materialinio aprūpinimo organizacijos pagal garantuotą tiekimą iš savo bazių ir sandėlių. Iš čia išplaukia, kad pribrendo reikalas atsisakyti nuo įmonėse planuojamų gamybinių-draudimo atsargų. Atlikta gamybinių atsargų analizė parodė, kad reikia mažinti gamybinių atsargų dalį — draudimo atsargas, paliekant įmonėje apie 20% planuotos jų apimties. Taip pertvarčius draudimo atsargų poreikius, gamybinės atsargos respublikos liaudies ūkyje sumažėtų 400 mln. rb, o pramonėje — 200 mln. rb. Tuo tikslu būtina gerokai padidinti materialinio aprūpinimo organizacijų prekinės atsargas, nes jomis manevruodamas LTSR valstybinis materialinio techninio tiekimo komitetas galės jas racionaliai panaudoti.

Materialinių išteklių taupymas bei racionalus jų naudojimas labai svarbus socialinis-ekonominis dvyliktojo penkmečio uždavinys, tai pabrėžta taip pat ir TSKP Programoje: „Išteklių taupymas bus svarbiausias šaltinis, tenkinantis didėjančius liaudies ūkio kuro, energijos, žaliavų ir medžiagų poreikius“ (4, p. 24).

L I T E R A T O R A

1. Gorbačiovas M. TSKP CK politinis pranešimas TSKP XXVII suvažiavimui.— V.: Mintis, 1986.
2. LKP XIX suvažiavimo medžiaga.— V.: Mintis, 1986.
3. TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1979 metų liepos mėn. 12 d. nutarimas „Dėl planavimo gerinimo ir ūkio mechanizmo poveikio stiprinimo gamybos efektyvumo didinimui ir darbo kokybės gerinimui“.— V., 1979.

4. Tarybų Sąjungos Komunistų partijos Programa.— V.: Mintis, 1986.
5. Lietuvos Komunistų partijos CK pirmojo sekretoriaus P. Griškevičiaus pranešimas Lietuvos Komunistų partijos CK XII plenumo 1984 m. sausio 2 d. „Priešakyje — didelis ir įtemptas darbas“.— V.: Tiesa, 1984 m. sausio 4 d.
6. Ефи́мов В. П. Методологические проблемы экономики ресурсов. — М.: Мысль, 1977.
7. Лагуткин В. М., Соколов Р. Г. Оптимизация запасов средств производства.— М.: Мысль, 1977.
8. Фасоляк Н. Д. Управление производственными запасами.— М.: Экономика, 1972.
9. Lietuvos TSR liaudies ūkis per 40 metų. Jubiliejinis statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1980.
10. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1982 metais. Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1983.
11. Vizbaras J. Medžiagų taupymas ir apyvartinės lėšos.— V.: Mintis, 1983.
12. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1983 metais. Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1984.
13. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1984 metais. Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1985.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Materiali ūgio aprūpinimo ekonomikos
katedra

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАПАСОВ

Р. ЛАШКОВЕНЕ

Резюме

В основных направлениях экономического и социального развития народного хозяйства на одиннадцатую пятилетку предусматривалось ускорить оборачиваемость оборотных средств в народном хозяйстве на 2—3 дня, осуществить систему мероприятий, направленную на более полное использование всех видов ресурсов. Накопление запасов средств производства сверх утвержденных плановых размеров ведет к потерям в народном хозяйстве и омертвлению части оборотных средств. Сокращение сверхнормативных запасов средств производства на отдельных предприятиях позволяет при той же величине запасов расширить объем производства. В связи с этим в статье рассматриваются вопросы оптимизации запасов средств производства на основе комплекса мероприятий, связанных с улучшением нормирования запасов средств производства, планирования материально-технического снабжения и производства, а также взаимодействия плана, экономических рычагов и стимулов. В статье исходя из уровня запасов средств производства, валового общественного продукта, национального дохода и объема производства промышленной продукции рассматриваются эффективность запасов средств производства за 1975—1983 гг. и дается их критическая оценка.

В статье указывается значение процентных ставок за ссуды, формирующие запасы средств производства, значение новых форм материально-технического снабжения для оптимизации запасов средств производства.